

На перетині наукових пошуків

Рец. на: Петренко І.М. *Історик Віра Жук (1928–2008): життя, віддане науці.* – Київ: Міленіум, 2017. – 512 с.

Галерея життєписів українських істориків поповнилася ще одним дослідженням, присвяченим відомому на Полтавщині краєзнавцю, одному з фундаторів історичної регіоналістики у Полтавській області, енциклопедично обізнаному у цій галузі фахівцю, архівісту, педагогу, історику-болгаристу, кандидату історичних наук, доценту, заслуженому працівнику культури України Вірі Никанорівні Жук.

Науковий спадок В.Н. Жук є надзвичайно плідним та тематично різноманітним. Вона є авторкою (самостійно чи у співавторстві) близько 1000 публікацій, присвячених вітчизняній історії, минулому Болгарії, архівній справі, історичній регіоналістики. Вочевидь, що саме через цю обставину будь-який дослідник, намагаючись узагальнити та проаналізувати творчий доробок вченої, стикався з неминучими труднощами. Їх здолання потребувало відповідної фахової спеціалізації та високої кваліфікації. Авторка рецензованої розвідки Петренко І.М.,

доктор історичних наук, професор, відома дослідженнями у галузі історичної регіоналістики, соціальної історії, історії жінок, історії освіти, оприлюднила свої спостереження щодо творчого доробку В.Н. Жук, спираючись не тільки на її публікації, але й на джерельну базу 3-х архівів, спогади, листування, інтерв'ю. І.М. Петренко зверталася також до фондів особистих архівів, що потребує особливої тактовності. Безсумнівно, при опрацюванні зазначених матеріалів було виявлено високу археографічну культуру. Саме завдяки широкому залученню різноманітних історичних джерел вдалося всебічно осмислити постать талановитої вченої, проаналізувати її наукову та педагогічну діяльність, громадську позицію як одного з найкращих представників вітчизняної інтелігенції радянської та пострадянської доби, що мешкала на периферії. До того ж, зазначена джерельна база допомогла уникнути фрагментарності, притаманній попереднім публікаціям про Жук В.Н.

У структурному відношенні рецензована праця складається з передмови, 4-х розділів, висновків, списку використаних джерел та літератури (загалом 532 позиції), бібліографічного покажчика праць Жук В.Н., покажчика імен. Структура розвідки є логічно виваженою та сприяє висвітленню теми. Окрасою монографії стали додатки. В них представлені фотографії, які зафіксували важливі події і побутовий бік життя героїні, оригінали деяких листів до друзів та офіційних установ, одна з рецензій на її книгу «З сивої давнини» (Полтава, 2005). Пожвавлюють та вдало доповнюють текст чисельні ілюстрації.

Перший розділ, присвячений аналізу історіографії проблеми та джерельній базі дослідження, є цікавим не тільки з точки зору з'ясування проблеми, винесеної у назву монографії. Він наближає до відповіді на питання «Якою має бути біографія історика?». Адже розвиток вітчизняної історичної біографії в останні роки характеризується очевидним поступом. Міркування авторки щодо мотивації звернення до статті Жук В.Н. (с. 15–16), безсумнівно, можуть бути при нагоді при з'ясуванні особливостей вітчизняного розвитку жанру історичної біографії на різних його етапах.

Другий розділ присвячений первинній та вторинній соціалізації героїні монографії. Загальній характеристиці становлення особистості та шляху у науці присвячено загалом приблизно п'яту частину тексту. Цей розділ є одним з найбільш вдалих. Безсумнівно, викликатиме інтерес читача сюжетна розповідь про родинне походження та виховання В. Жук, її дитинство та навчання в університеті. Основні етапи особистої та інтелектуальної біографії вченої розглянуто крізь призму не тільки творчого доробку, але й у контексті суспільного клімату та атмосфери, яка панувала у науці, насичені багатим фактичним матеріалом. Факти, наведені у другому розділі, безсумнівно, мають високій пізнавальній рівень з точки зору відтворення тогочасних конкретно-історичних та соціальних реалій. Це актуально у фрагментах як про дитячі роки (голодомор с. 34, нацистська окупація у роки Другої світової війни с. 3–37,), так й доросле життя (студентські роки у Київському університеті ім. Т.Г. Шевченка с. 41–42, захист кандидатської дисертації с. 56–57, викладацька робота у провінційному виші с. 64–66, побутове життя

с. 270–273). Як етапну подію у науковій біографії В.Н.Жук авторка монографії розцінює участь у праці над багатотомним новаторським за своїм характером виданням, якому не було аналогів у вітчизняній науці, «Історія міст і сіл Української РСР. Полтавська область» (1967). Це видання досі залишається найповнішим літописом населених пунктів Полтавщини. Докладно простежуючи наукові аспекти, а також позанаукові перипетії (с. 84, 99–101) праці над ним, Петренко І.М. доходить висновку, що зазначена розвідка справжній «подвиг місцевих науковців, краєзнавців, дослідників-аматорів, які створили справжній пам'ятник своєму народу» (с. 98). Саме вагомий внесок В.Н. Жук у підготовку та видання полтавського тому «Історія міст і сіл УРСР» дозволяє її вважати одним з фундаторів сучасної історичної регіоналістики на Полтавщині.

Третій розділ докладно аналізує науковий спадок вченої. Виокремлено дві групи наукових пріоритетів – болгарознавчі студії та розвідки з історії Полтавщини. Вони тісно перетиналися у доробку героїні монографії впродовж майже всього її творчого життя. Саме дослідження з болгарської тематики були підсумовані у ґрунтовній кандидатській дисертації В.Н. Жук «Громадськість України у російсько-болгарських відносинах 60-х – 70-х рр. XIX ст.», захищеної у 1977 р. Попри схематизм внаслідок панування ідеологічних марксистських схем у тогочасній вітчизняній науці, тема, затверджена у якості теми кандидатської розвідки, все ж залишала простір для об'єктивних наукових узагальнень. Опрацювання її дозволило органічно поєднати досвід архівіста, невтомного дослідника, практика-пропагандиста (з огляду на те, що В.Н. Жук була одним з активних членів полтавського осередку Товариства радянсько-болгарської дружби). Згодом коло болгаристичних зацікавлень героїні монографії доповнилося зверненням до більш раннього періоду. Авторка ретельно прослідковує, як у наслідок поєднання регіональної тематики з болгарознавчими сюжетами доби середньовіччя у доробку вченої відбувається процес легітимації у вітчизняній регіоналістиці загальноновизнаних у європейській та світовій науці історичних фактів, які, на жаль, не набули сталого підтвердження в українській науковій традиції. Це стосується прашурів сучасного слов'янського болгарського етносу – праболгар, до

складу цієї держави входили певний час території сучасної України. Підтримуючи висновки Жук В.Н. щодо наявності праболгарського компонента в українській історії, авторка монографії ретельно співставляє її доказову базу з аргументами інших дослідників (с. 117–121, 125). Доречним у цьому зв'язку виглядає також звернення та короткий виклад нарисів Жук В.Н. «Із сивої давнини» (Полтава, 2005), які одразу ж по виходу друком стали бібліографічною рідкістю. Петренко І.М. особливу увагу приділяє практиці використання дослідницею мовних реліктів (с. 136–145, 207–211), що не знайшло поки широкого використання в історичних розвідках вітчизняних медієвістів. З'ясовуючи внесок вченої у розвиток історичної регіоналістики краю, авторка виокремлює наступні тематичні пріоритети – давня та середньовічна доба, козацька доба, історія церкви, німецькі колоністи, Українська революція (1917–1921), Друга світова війна, освіта, наука, культура, пам'ятки природи, музейна справа. Їх ретельний аналіз у творчості В.Н. Жук є переконливим підтвердженням її енциклопедичних знань. Надзвичайна порядність,

скромність, висока вимогливість до себе, високий професіоналізм завжди мали своїм результатом високоякісний інтелектуальний продукт. Мабуть, що саме цього не могли вибачити В.Н.Жук її чисельні недоброзичливці. Авторка монографії не замовчує факти нескінчених інтриг проти дослідниці (с. 77–78, 151, 173–174, 177–176, 237–238). Їх організатори та виконавці, вочевидь, не могли знайти наукових аргументів для спростування висновків вченої, а вдавалися саме до неетичних або позанаукових методів дискусій. На жаль, такими були реалії вітчизняної науки. Попри це, дослідницький талант Віри Жук повністю був реалізований. Випробування долі не зламали цю мужню жінку, не позначилися на її особистісних якостях. Вона користувалася незмінною повагою у всіх, хто з нею спілкувався, що доводиться у четвертому розділі рецензованого видання.

Монографія І.М. Петренко, беззаперечно, не тільки збагачує українську історичну біографістику, але є прикладом чесної книги, достоїнства якої не зменшують досадні огріхи редакційного характеру (с. 10, 17, 21, 64, 69, 51, 123, 125, 131).